MUNI
MED

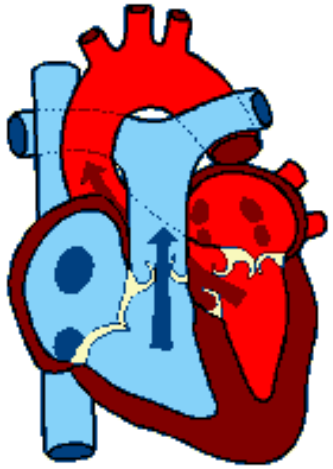

Přednášky z lékařské biofyziky

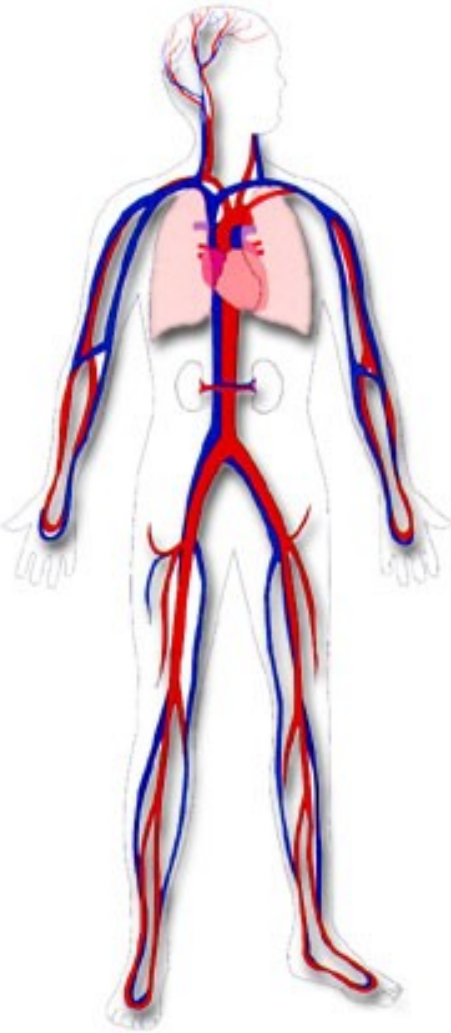

Biofyzika kardiovaskulárního systému

Biofyzikální ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Obsah přednášky

Mechanické vlastnosti cév
Reynoldsovo číslo
Proudění krve v cévách
Periferní odpor krevního řečiště
Mechanická práce a výkon srdce
Kapilární ultrafiltrace
Ledviny: práce ledvin a glomerulární ultrafiltrace
Měření tlaku krve

Mechanické vlastnosti kardiovaskulárního systému

Uzavřený oběhový a transportní systém

Hlavní části:

- Srdeční sval
- Uzavřený systém cév
- Krev

Hlavní funkce:

- Dodávání výživy a kyslíku buňkám,
- Transport hormonů a jiných chemických signálů,
- Odstraňování odpadních a vedlejších produktů z buněk (tkání)
- Přenos tepla

Mechanické vlastnosti cév

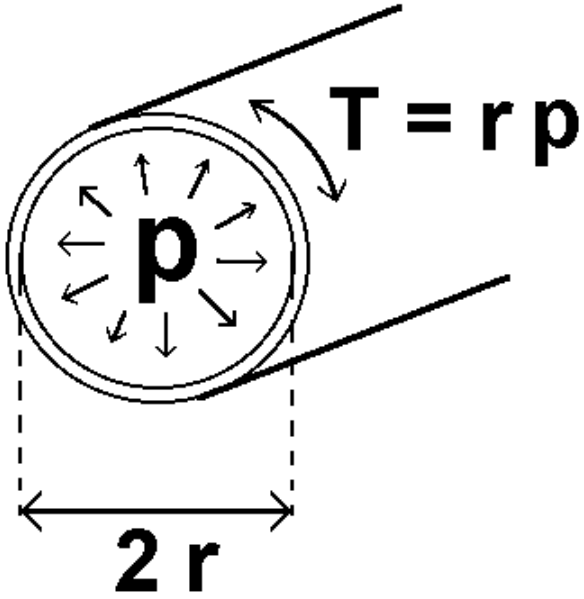

Laplaceův zákon – mechanické namáhání stěn cév *T* je přímo úměrné tlaku *p* a **poloměru cévy** *r*

Porovnejme hodnoty mechanického napětí ve stěnách některých cév:

céva	*r*(m)	*p*(kPa)	*T*(N·m^{-1})
aorta	0,012	13	156
artérie	0,005	12	60
kapilára	6 x 10^{-6}	4	0,024
véna	0,005	2	10
vena cava	0,015	1,3	20

Pružníkové a muskulární cévy

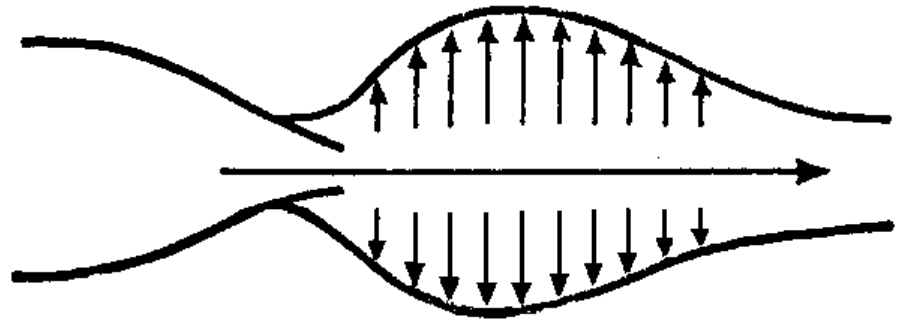

Část energie krve vypuzené ze srdce se ukládá do přechodné elastické deformace stěn pružníkových cév.

Aorta se chová jako typická **pružníková céva** (svými mechanickými vlastnostmi připomíná gumovou hadičku).

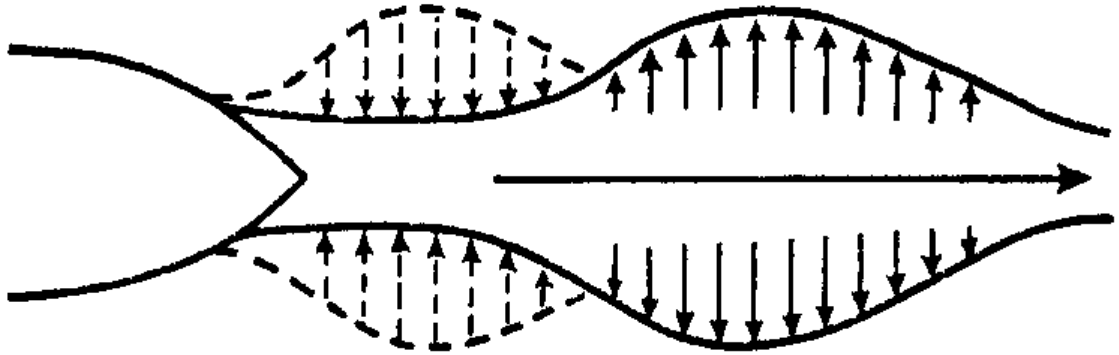

Muskulární cévy jsou arterioly, schopné vasokonstrikce a vasodilatace

Reynoldsovo číslo

Proudění krve: laminární

turbulentní

Reynolds (1883)

Reynoldsovo číslo:

$$R_e = \frac{r\, v_s\, \rho}{\eta}$$

(ρ – hustota kapaliny, v_s – střední rychlost toku, r – poloměr cévy, η – koeficient dynamické viskozity)

Kritická rychlost:

$$v_k = \frac{1000\eta}{r\rho}$$

Teoretický a skutečný rychlostní profil toku krve v cévě

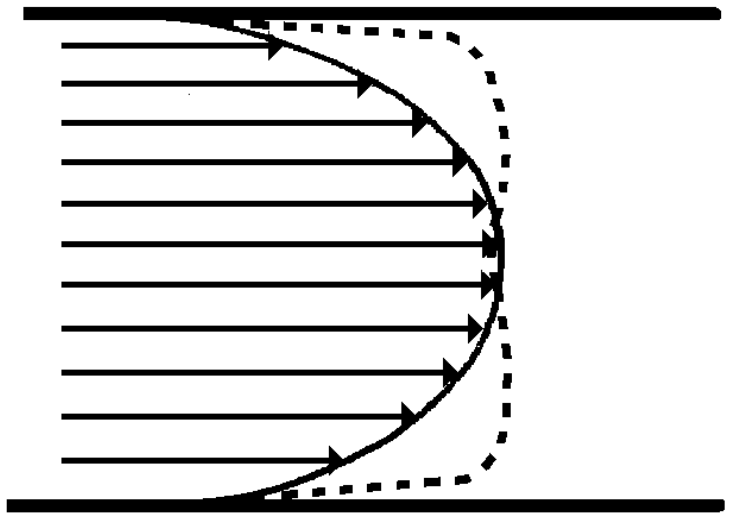

Odchylky od teoretického rychlostního profilu jsou dány průřezem cévy, charakterem její stěny a především tím, že krev je nenewtonská kapalina

- V malých tepnách má rychlostní profil parabolický tvar, ve velkých pak pístový tvar.
- Rychlostní profil se mění v průběhu tepové vlny
- Z jeho tvaru a absolutních hodnot naměřené rychlosti lze získat významné diagnostické informace

Průtok krve v cévě s překážkou

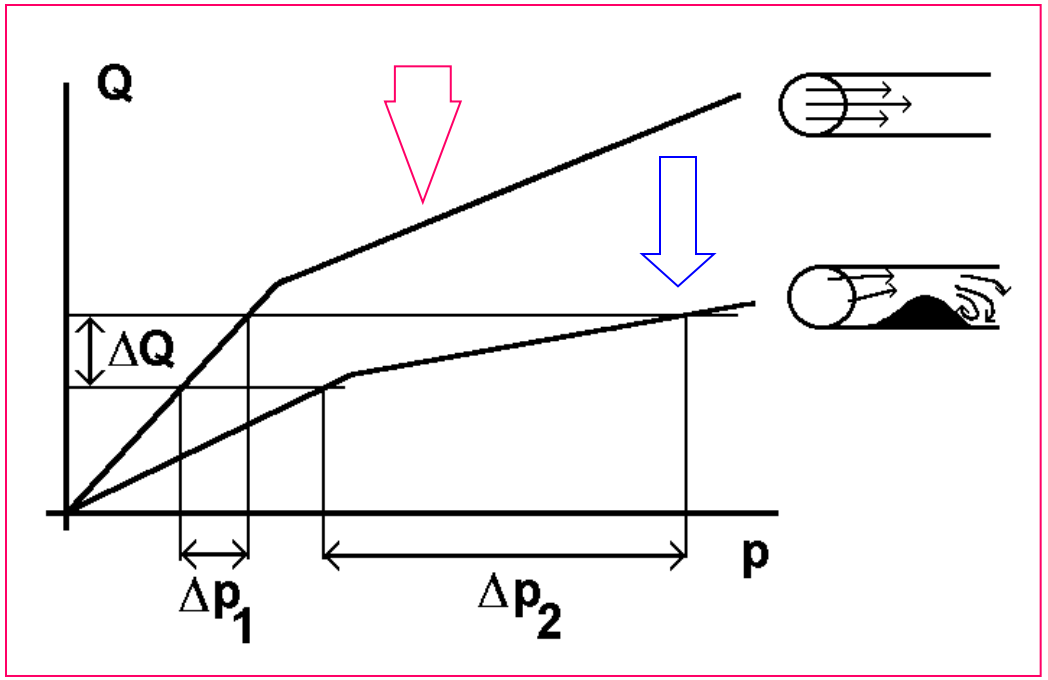

Obr. Dle Camerona a kol., 1999

•Horní křivka popisuje průtok krve v cévě bez obstrukce, dolní křivka v cévě s aterosklerotickým zúžením (stenózou).

•Ke stejnému zvýšení průtoku ΔQ je třeba většího zvýšení tlaku Δp.

Tlak v jednotlivých částech krevního oběhu

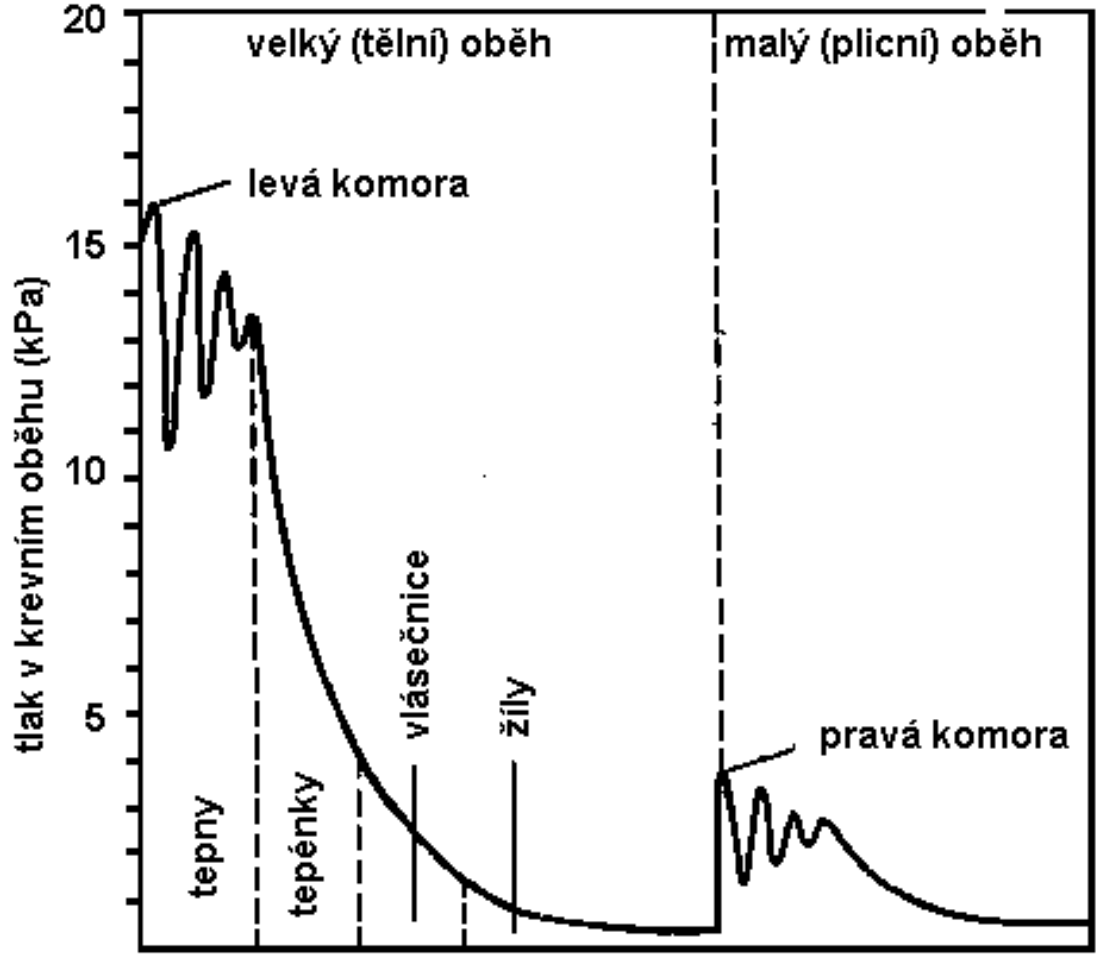

Malá záhada: Co je na ose x tohoto grafu?

Periferní odpor cév

Analogie elektrického odporu či spíše impedance

$R = U/I$

napětí U odpovídá tlak p, proudu I odpovídá průtočný objem Q

$R = \Delta p/Q$

Vycházíme z **Hagen-Poiseuilleova vzorce** pro průtočný objem:

Periferní odpor cév

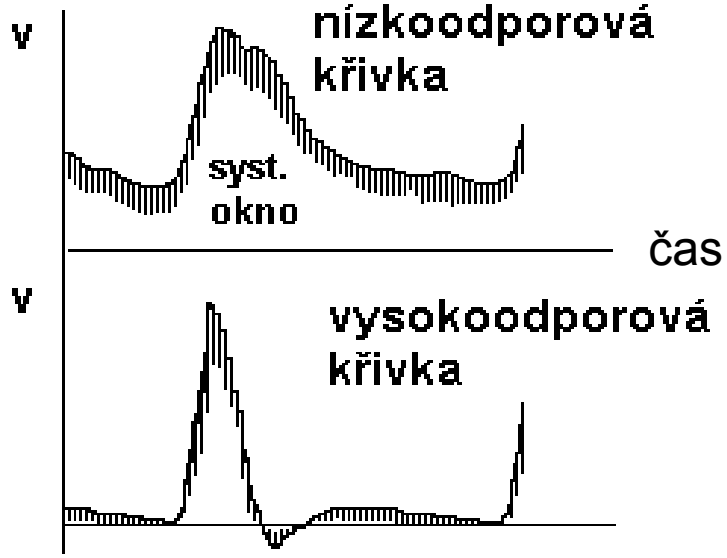

Nízká cévní impedance je typická pro mozkové tepny a tepny parenchymatosních orgánů (jater, sleziny, ledvin). Rychlost toku na konci diastoly nikdy neklesá k nule

Vysoká cévní impedance (např. v kosterních svalech) způsobuje, že rychlost toku na konci diastoly klesá k nule

Podíl jednotlivých úseků krevního oběhu na celkovém periferním odporu:

- artérie ..... 66 %
- (z toho arterioly 40 %)
- kapiláry ..... 27 %
- vény ..... 7 %

Při **vasodilataci** *R* klesá - zátěž srdce se snižuje

Při **vasokonstrikci** *R* roste - zátěž srdce se zvyšuje

Mechanická práce srdce

Pro srdeční sval platí:
mechanická práce:

$W = \int p(V)\mathrm{d}V$?????

Práce se koná při vypuzení objemu krve dV proti vnějšímu tlaku p. Z malé části se mění též v kinetickou energii krve.

Práce srdce při jedné systole (odhad)

p = konst. $\Rightarrow W = p\Delta V$

Levá komora	Pravá komora
$p_{stř.}$ = 13,3 kPa	$p_{stř.}$ = 2,7 kPa
ΔV = 70 ml	ΔV = 70 ml
W = 0,93 J	**W = 0,19 J**

Z toho W_k (kinetická energie):

= 0,009 J	**= 0,0018 J**

(dle vzorce $1/2\rho v^2 \Delta V$, $\rho = 1{,}06 \cdot 10^3$ kg·m^{-3},
$v_{stř.}$ = 0,3 m·s^{-1}, resp. 0,22 m·s^{-1})

Výkon srdce

Mechanický výkon srdce

(pro tepovou frekvenci 70 min^{-1}) ..... 1,3 W

Celkový výkon srdce – ekvivalent příkonu

(za klidových podmínek) .....13 W

Celkový výkon lidského organismu

(v klidu) .....115 W

Práce a účinnost srdečního svalu

Energie potřebná k udržování tonu srdečního svalu:

$$\alpha \int T dt$$

T – mechanické napětí srdeční stěny (tonus) [N·m^{-1}], t - čas

Celková potřebná energie:

$$E_c = \int p dV + \alpha \int T dt$$

Mechanická účinnost: W/E_c (max. 10 %)

Kapilární ultrafiltrace

	tlak [kPa]	
	Arteriální konec	Žilní konec
hydrostat. tlak	4,7	2,3
onkotický tlak	-3,5	-3,5
Filtrační tlak	1,2 Filtrát vstupuje do intersticia	-1,2 Filtrát opouští intersticium

Filtrační pochody v kapilární kličce

Onkotický tlak
= 3,5 kPa

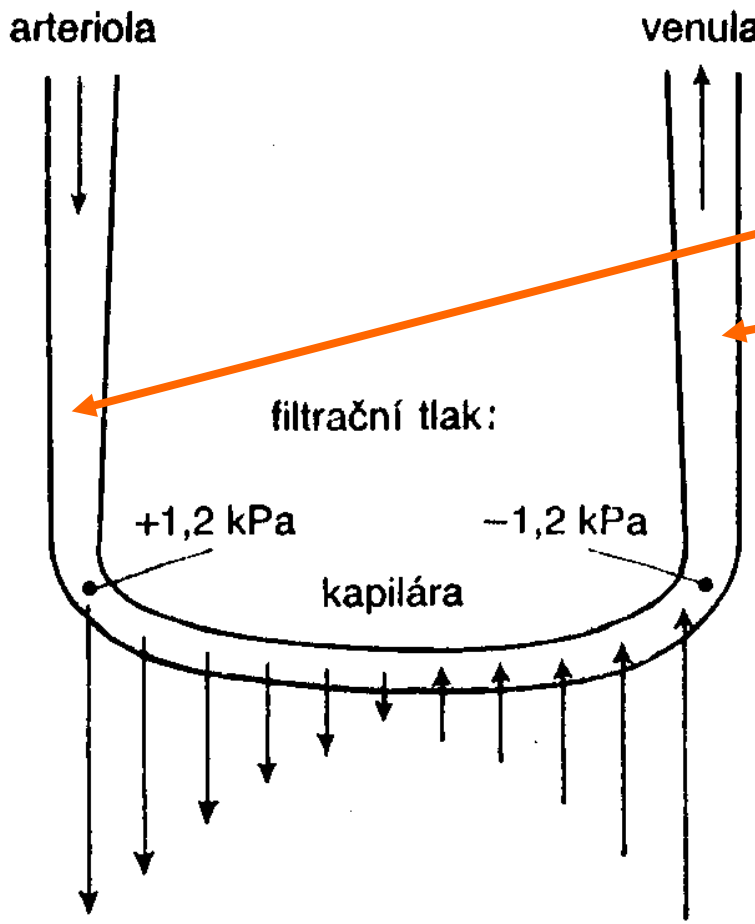

Hydrostatický tlak:

= 4,7 kPa

= 2,3 kPa

!!!!!!!!!!!

Otoky vznikají v důsledku nízké hladiny bílkovin v krevní plazmě, která způsobuje nízký onkotický tlak a tím zvyšuje filtrační tlak.

Práce ledvin a glomerulární ultrafiltrace

Osmotická práce potřebná pro přenesení látky z prostředí o koncentraci C_2 do prostředí o koncentraci C_1. Jedná se o přenos tělu potřebných látek z primární moči zpět do krve.

$$W = 2{,}3\ nRT\log C_1/C_2$$

Glomerulární ultrafiltrace:
Hydrostatický tlak v glomerulárních kapilárách je asi 6,6 kPa (50 mm Hg). Proti tomuto tlaku působí hydrostatický tlak v Bowmanově pouzdře - 1,3 kPa (10 mm Hg) a onkotický tlak plasmatických bílkovin - 3,3 kPa (25 mm Hg), takže výsledný filtrační tlak v glomerulu je za normálních okolností 2 kPa (15 mm Hg).

Glomerulus

http://coe.fgcu.edu/faculty/greenep/kidney/Glomerulus.html

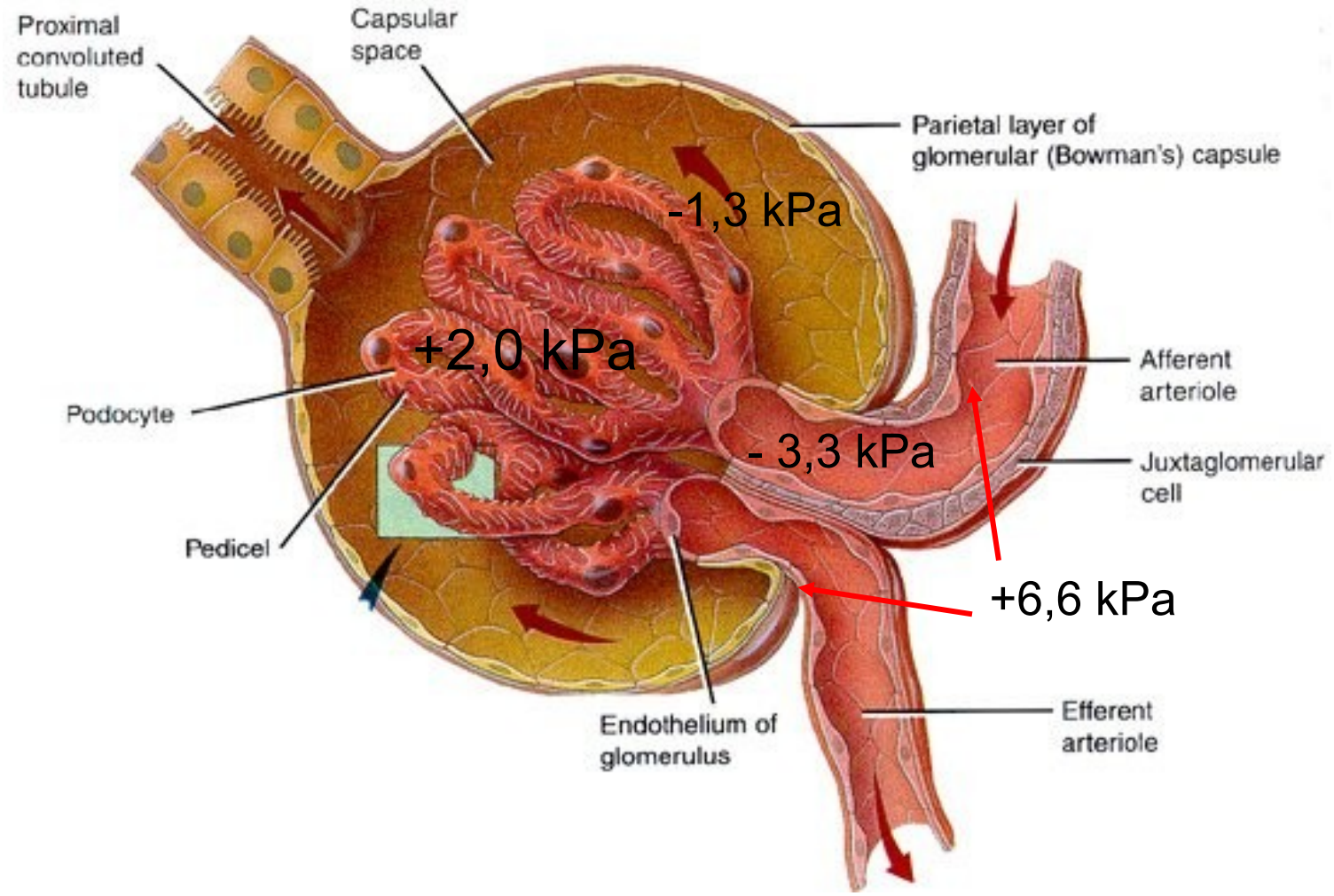

Měření tlaku krve (TK)

Tlak je definovaný jako síla působící na jednotkovou plochu v plynu nebo kapalině.

$$p = F/S$$

kde F je síla působící na plochu S.
V soustavě SI je tlak měřen v $N \cdot m^{-2}$, jednotka se nazývá pascal [Pa].
V medicíně je TK nejčastěji udáván jako výška rtuťového sloupce v milimetrech - mmHg.
1 mmHg = 1 torr = 133,3 Pa

Měření TK

V tepnách TK kolísá mezi hodnotou maximální (systolickou) a hodnotou minimální (diastolickou).
Křivka časového průběhu TK v tepně má periodický, avšak nesinusový průběh.
Rozdíl mezi systolickým a diastolickým tlakem je maximální na začátku aorty; tlak kolísá v rozpětí hodnot od 10,5 do 16 kPa, tj. od 80 do 120 mmHg.

Střední hodnota TK v plicní tepně představuje jen pětinu hodnoty středního tlaku v aortě.

Riva-Rocciho metoda

S manometrem spojená nafukovací manžeta je nasazena na paži nad loketní jamkou (úroveň srdce), nafouknuta na tlak, který je vyšší než systolický tlak v *a. brachialis*. Tím je zastaven tok krve. Tlak v manžetě je postupně snižován. Při **systolickém tlaku** začíná zúženým místem proudit krev. Turbulentní proudění krve způsobuje akustický šum – **Korotkovovy zvuky**, slyšitelné ve fonendoskopu přiloženém k loketní jamce. Při snižování tlaku v manžetě se zvuky stávají hlasitějšími, kulminují a postupně slábnou. Při dosažení **diastolického tlaku** mizí (obnovení laminárního proudění). Max. hlasitost mají při hodnotě středního arteriálního tlaku.

Riva-Rocciho metoda

The Riva-Rocciho metoda může být objektivizována a automatizována pro monitorování pacientů. Elektronické přístroje pro měření TK pak nesnímají zpravidla Korotkovovy zvuky. Měří tlakové oscilace v manžetě, z niž lze vypočítat systolický i diastolický tlak. Naměřené hodnoty systolického a diastolického tlaku jsou zobrazeny na displeji (u jednoduchých přístrojů) nebo uloženy do paměti přístroje a vyhodnoceny později. V druhém případě se měření periodicky opakuje a metoda se nazývá **Holterovo monitorování TK**.
U malých dětí může výše popsaná metoda i klasické měření dle Riva-Rocciho selhat. V takovém případě lze použít dopplerovské detektory toku krve v místech, kde došlo k zúžení cévy manžetou.

Přímé měření TK

Přímá metoda měření TK je invazívní. Do cévy se zavádí ohebný katétr. Jeho volný konec je připojen k měniči (kapacitnímu nebo piezoelektrickému) avšak je možné zavést miniaturizovaný měnič přímo do cévy.
Metoda je poměrně riskantní, takže je relativně málo používána. Je to však jediná metoda, která umožňuje měřit tlak v žilách a v srdci.

Autor:

Vojtěch Mornstein

Obsahová spolupráce:

C.J. Caruana, I. Hrazdira

Poslední revize a ozvučení: březen 2021